

“Kadîm” bir eserden veteriner hekimliği tarihine bakış*

Atilla ÖZGÜR**

Öz: Türkiye’de, ulaşılabilen; veteriner hekimliği tarihini kapsamlı olarak ele alan, en eski kitap, yıllık niteliğinde, 1918 yılında yayımlanmıştır. Kitap, Türkiye’de ve Almanya ağırlıklı olmak üzere çeşitli ülkelerde veteriner hekimlik öğretiminin tarihçesi ile veteriner hizmetlerine ait bilgiler içermektedir. Bunların yanı sıra bazı ülkelerde veteriner okullarının kuruluş tarihleri de ayrıntılı olarak verilmiştir. Açılan veteriner fakültelerinin ülkelerin ekonomilerine ve halk sağlığına yaptığı katkılara da kitapta yer verilmiştir. Yıllık özelliği taşıyan kitapta ayrıca farklı yazarlarca kaleme alınmış yazılar da bulunmaktadır. Kitap 18 bölümden oluşmaktadır, Türkiye’de veteriner hekimlik eğitimi tarihine ait dört bölümden ilki Tarihsel Özet, ikincisi Askeri Veteriner Hekimlik Okulu, üçüncüsü Sivil Veteriner Hekimlik Okulu, dördüncüsü ise Askeri Veteriner Hekimlik Okulu İç Hizmet Yönetmeliğinden söz etmektedir. Beşinci bölüm Almanya’da veteriner hekimlik hizmetlerine ait, altıncı bölüm de “İlk Veteriner Okulu” başlığı ile çeşitli ülkelerde açılan okullarla ilgili tarihsel bilgileri içermektedir. Diğer 12 bölümde ise evcil hayvanların anatomi tarihi, röntgen ışınları, spontaneous generation (kendiliğinden türeme) gibi tarih içerikli makaleler ile veteriner hekimliğe ait farklı konular yer almıştır.

Anahtar sözcükler: Nevsal-i Baytari, Subhi Edhem, Veteriner hekimliği tarihi.

An aspect from an old book to history of veterinary medicine

Abstract: The accessible oldest edition book in Turkey which extensively contents veterinary history has been published in 1918 as an annual. This book includes information about the veterinary services and the veterinary education in some countries especially like Turkey and Germany. Besides, the detailed establishment history of veterinary schools in some countries was given. The contribution of these schools to the national economy and the public health was also mentioned. Articles of different authors can be found in this annual book. The book consists of 18 chapters. The first chapter of the 4 chapter which are involved the history of veterinary education in Turkey is short history. The second one is about The Military Veterinary School, the third

is about Civil Veterinary School and the last chapter is about the internal instruction manual of Military Veterinary School. Fifth chapter mentions about the veterinary services in Germany. Sixth chapter, with the title “First Veterinary School”, includes historical information about the schools established in some countries. The other 12 chapters content some historical articles like anatomic history of domestic mammals, x-rays, spontaneous generation and other different subjects about veterinary medicine.

Key words: Nevsal-i Baytari, Subhi Edhem, History of veterinary medicine.

Giriş

Dünyada ilk veteriner hekimliği okulu, Lyon-Fransa’da, Claude Bourgelat tarafından 1762 yılında açılmıştır (10,11,16). Bu okulun açılışı, hayvan hastalıkları ve salgınlarla mücadeleyi kolaylaştırmanın yanı sıra, ekonomik, sosyal ve toplum sağlığının korunması yönünde önemli bir adım olması açısından da insanlık tarihinde ayrıcalıklı bir yer edinmiştir (5).

Veteriner hekimliği tarihi konusunun ne zaman ve hangi ülkede ilk kez ders programları içerisine ne ölçüde alındığı kesin olarak bilinmemektedir. Dinçer ve Yerlikaya’ya (5) göre, Mathijssen ilk veteriner hekimliği tarihi kitabının 1770 yılında yayımlandığını bildirmiştir. Bu eserden başka, çeşitli ülkelerde veteriner hekimliği tarihi konusunda kitaplar (5,8,10,11,14,16) yazılmıştır. Smithcors (15) ise veteriner hekimliği tarihi konusundaki ilk eserin 1802’de yayımlandığını ileri sürmüştür. Türkiye’de ise Mirat-ı Baytari adlı bir eserin kaleme alındığı (1) ileri sürülmekle birlikte, ulaşılabilen en eski kitap, 1918 yılında Subhi Edhem imzasını taşıyan “Nevsal-i Baytari” adlı eserdir.

* Makale, 30 Mart – 1 Nisan 2006 tarihleri arasında Elazığ’da düzenlenen I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumunda sunulan “Nevsal-i Baytari – Bir İnceleme” isimli bildirinin gözden geçirilerek yayına hazırlanmış halidir.

** Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, 06110, Dışkapı - Ankara

Çalışma, Türkiye’de veteriner hekimliği tarihine ilişkin geniş bilgi içeren ve ulaşılabilen en eski tarihe sahip, Nevsal-i Baytari’nin, Subhi Edhem Bey imzalı olan ve eserin veteriner hekimliği tarihi ile ilgili bölümünün veteriner hekimliği tarihi ve bilim tarihi açılarından tartışma ortamına konması ve kitapta yer alan diğer yazıların tanıtılması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Çalışmanın temel gerecini Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Kütüphanesinde yer alan “Nevsal-i Baytari” isimli kitap oluşturmuştur. İnceleme, veteriner hekimliği tarihi ve bilim tarihi ile ilgili kitap ve makalelerle desteklenmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak; Arap harfleriyle yazılmış olan kitabın öncelikle transliterasyonu yapılmış daha sonra da veteriner hekimliği tarihi ile ilgili bölümü ağırlıklı olmak üzere içerik analizi yolu izlenmiştir.

Bulgular

Nevsal-i Baytari, iç kapağında yer alan ve imzasız olan “*Herhangi bir bilimsel meslek hakkında tutulmuş olan tarihsel kayıtlar o mesleğin değişimi ve gösterdiği ilerlemelerin dereceleri hakkında bir fikir vermeğe yardımcı olur*” (Resim-1) ifadesi ile dikkat çekici bir kitaptır. Bu ifadenin hemen altında kitap içeriği sayfa numarası verilmeden yazılmıştır. Bir sonraki sayfada “*imzasız makalât Subhi Edhem Bey tarafından yazılmıştır*” bilgisi verilmiştir. Kitabın sonunda kitabın içeriğini gösteren bir fihriste yer verilmiştir (Resim-2). Fihriste yer alan konular aynı sırayla incelenerek değerlendirilmiştir.

1. İcmal Tarihi

Subhi Edhem Bey, bir meslekte izlenen gelişmelerin, o mesleğin tam ve doğru olarak yazılmış bir tarihçesi ile anlaşılabilceğini; tarihi yazılmamış mesleklerin gelişmelerine ilişkin gerçekçi bir yargıya ulaşamayacağını belirterek ülkenin ekonomik gereksinimlerini karşılamaya hizmet eden kurumların en önemlilerinden olan Askeri ve Sivil Veteriner Okullarına ait tarihsel bilgileri içeren bir eser ortaya konmadığını vurgulamış, oysa yurtdışında pek çok öğretim elemanının yetiştikleri bilim kurumlarının tarihçelerini yazdıklarını belirtmiştir.

Veteriner hekimliği alanında önemli işlere imza atmış kişilerin yaşamlarına ve çalışmalarına ilişkin monografik bir eser oluşturabilmek için yeterli birikiminin olmadığını ifade eden Subhi Edhem, kuruluş tarihinden, kitabın yazıldığı tarihe dek geçen süreci de dönemlere ayırarak, kronolojik tarzda bir tarih yazmayı uygun görmediğini belirtmiştir. Bu nedenlerle de kitabın ilk baskısını bir kroki olarak değerlendirmiş ve sonradan yapılacak baskılarla meslekteki gelişim ve değişim sürecinin daha iyi izlenebileceğini belirtmiştir.

Türkiye’de veteriner hekimlik mesleğinin oldukça geç bir tarihte başladığından söz edilmiş ve buna paralel olarak da hak ettiği saygıyı göremediği vurgulanmıştır.

Veteriner hekimliğin sadece hayvanların hastalıklarıyla ilgilenen bir meslek olmadığı; veteriner hekimlerin bu görevlerinin yanı sıra toplum sağlığı açısından da son derece önemli işlevlerinin olduğu belirtilerek; doğrudan hayvanlardan ya da hayvansal ürünler yoluyla birçok hastalığın insanlara bulaştığı anlatılmıştır. Subhi Edhem, zoonoz hastalıklara ilişkin birkaç örnek vermiştir.

Türkiye’de ilk Veteriner Hekimliği Okulunun (Resim-3) açılışında Moltke’nin önemli bir rolü olduğu belirtilerek Prusya’lı Godlewsky’nin Okulu açtığı bildirilmiştir. Godlewsky ile öğrenciler arasındaki bağlantıyı sağlayan çevirmenlerin konulara vakıf olmamaları nedeniyle bilgilerin öğrencilere eksik ya da yanlış aktarıldığı; ayrıca öğrenim gören bazı öğrencilerin okuma-yazma bilmemelerinin öğretim için sorun oluşturduğu ifade edilmiştir.

Dubroca’nın veteriner hekimliği eğitimi için İstanbul’a çağırılması ve eğitim için görevlendirilmesine, öğretim süresinin dört yıla çıkarılışına değinilerek Türkiye’de bu alanda ilk te’lif kitap (Muamele-i Emrâz-ı Baytarî) ve yazarına (Ahmet Paşa) ait bilgilere yer verilmiştir.

Askeri Veteriner Okulu için 1886’da “Baytar Rüşdiyyesi” oluşturulmasından söz edilmiş, oluşturulan Rüşdiyye’nin sınıf sınıf ders programı verilmiş; bu kurumun daha sonra Mahrec Okuluna dönüştürüldüğü bildirilmiştir. Baytar Okulu öğrencilerinin 1888’de Tıp Okuluna geçirildikleri buradan 1889 tarihinde Harp Okulu bünyesine alındıkları anlatılarak, Tıp Okulunda “teğmen rütbesi

ile mezun oldukları, Okulun Harp Okuluna alınmasıyla mezunların “yüzbaşı” oldukları ve bu dönemde Belçika’lı Veteriner Hekim Dezutter’in öğretim kadrosunda (Resim-4) yer aldığı belirtilmiştir.

Öğretimde 1896 yılı, yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Bu tarihte Alfort Veteriner Okuluna (Fransa), gönderilen öğrencilerin öğrenimlerini tamamlayarak Türkiye’ye döndüklerinde öğretim kadrolarında görevlendirildiklerine ve bu yeni kadronun ders programını ele alarak yeniden düzenlediklerine ve Okulun ders programının Alfort Veteriner Okulunun programıyla eş düzeye getirildiğine dikkat çekilmiştir. Kitapta da yer verilen yeni ders programında, Okulda beş sınıfın olduğu görülmüştür.

Askeri Veteriner Okulunun 1908 yılında bağımsız binasına geçmesiyle öğretimde bazı değişikliklerin yapıldığı belirtilmiş ve Okulun gelişim süreci üç döneme ayrılmıştır. Bu dönemler şöyle sıralanmıştır:

1 – Devre-i İbtida-i (Başlangıç Dönemi) Bu sürecin, Okulun açıldığı tarihten 1896’ya dek geçen süre olduğu ve bu dönemde öğretim kadrosunun Tıp Okulunun öğretmenlerinin ağırlıklı olarak görev yaptığı,

2 – Devre-i Teceddüd (Yenilenme Dönemi) Fransa’ya gidip öğrenimlerini orada tamamlayan veteriner hekimlerin İstanbul’a dönerek öğretim kadrosuna atanmaları (1896) ve Alfort’daki ders programının uygulanmaya başlandığı dönem olduğu,

3 – Devre-i Hâzır (Mevcut Dönem) Askeri Veteriner Okulunun bağımsız bir yönetime kavuştuğu 1910 yılıyla başlayan ve halen süren dönem olduğu ve bu dönemde eğitim – öğretimde genel olarak yeniden bir yapılanma gerçekleştirildiği, buna bağlı olarak da lise düzeyindeki okulların programlarında yer alan derslerin Okulun programından çıkarıldığı belirtilmiştir.

Okulun bağımsız hale geçmesinden önce beş yıl olan öğretim süresinin bu dönemle birlikte dört yıla indirildiği de kaydedilmiştir.

2. Askeri Baytar Mektebi

Subhi Edhem, Türkiye’de ilk veteriner hekimlik okulunun açılışıyla ilgili girişinden sonra

Askeri Veteriner Okulunun bağımsız bir yönetime kavuştuğu 1910 yılından başlayarak bu Okulu ayrı bir başlık altında yeniden ele almış ve Okulla ilgili ayrıntılı bilgilere yer vermiştir. Bu bölümde, Askeri ve Sivil Okulların birleştirilmesine ilişkin olarak bir teklif sunulduğundan, ancak bu teklifin reddedildiğinden söz etmiştir. Ayrıca, Okulun fiziki yapısı ve laboratuvarları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir (Resim-5 ve Resim-6).

3. Mülkiye Baytar Mektebi

Bu bölümde; ilk sivil veteriner hekimlerin 1871 yılında Askeri Okuldan diploma aldıklarını belirterek bağımsız bir sivil veteriner hekimliği okulunun açılması için Mehmet Ali Bey’in teklifine yer verilmiştir. Sivil öğrencilerin aldıkları dersler, Okulun öğretim kadrosu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Öğrencilerin öğrenim gördüğü “Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi”nin fiziksel yapısının, hem veteriner hem de ziraat öğrencilerini barındırabilecek yeterlikte olmadığı vurgulanarak, Sivil Okulun bağımsız bir binaya taşınarak ayrı yerlerde bulunan (ilk iki sınıf Tıp Okulu, son iki sınıf Halkalı) sınıfların birleştirilerek eğitim – öğretimin aynı çatı altında sürdürüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca Sivil Okul (Resim-7) bünyesinde bir doğa tarihi müzesi ve kütüphanenin bulunduğundan söz edilmiş ve buraya ait bir fotoğrafa (Resim-8) yer verilmiştir.

4. Askeri Baytar Mektebi Talimatnamesi

Burada 156 maddeden oluşan Yönetmelik; Müdür, Müdür Muavini, Dahiliye Müdürü, Müzakereci Zabitan, Meclis, Meclis-i İdare, İntizam ve İtaat-i Askeriye Meclisi, Heyet-i Tedrîsiye ve Talimiye, Şakirdanın Suret-i Kabulü, İmtihanlar (Hususî İmtihanlar), ve Umumi İmtihanlar olmak üzere toplam 11 başlık altında verilmiştir. Yönetmeliğin ilk maddelerinin yer aldığı sayfada “müsvedde halindedir” (Resim-9) kaydı düşülmüştür.

5. Almanya’da Umûr-i Baytâriyye

Almanya’da okul öncesinde veteriner hekimliği hizmetlerinin nasıl ve kimler tarafından verildiği açıklandıktan sonra genel olarak hastalıklara ve hastalık nedenlerine ilişkin inanışlar hakkında bilgiler verilmiştir. Almanya’da veteriner okullarının açılmasını hazırlayan koşullar şu şekilde sıralanmıştır:

- 1 – Salgın hayvan hastalıklarının ülke ekonomisine vermiş olduğu zarar,
- 2 – Hayvanların ıslahı için deneyimli ve bilimsel eğitilmiş veteriner hekimlere duyulan gereksinim,
- 3 – Ordunun elinde bulunan hayvanlar nedeniyle veteriner hekimlere gereksinim duyulması.

Berlin Yüksek Veteriner Okulunun açılışı öncesi gelişmeler, yerleşimi, öğretim kadrosu ve diğer görevliler hakkında bilgiler verilmiştir. Okulun, orduya veteriner hekimler yetiştirmek ve haraların yönetimini sağlamakla görevli olduğu ancak sivil öğrencilerin de kabul edildiği bu öğrencilerin öğretiminin ücretsiz olduğu sadece beslenme ve kıyafet giderlerinin kendileri tarafından karşılandığı bilgilerine yer verilmiştir. Okulun yönetimine, Okuldaki dönemsel olarak yapılan değişikliklere değinilmiştir.

Hannover, Dresden, Münih ve Giessen Yüksek Veteriner Okulları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Giessen mezunlarına “doktor” unvanı verildiği, diğer okulların mezunlarının Giessen’e gidip ayrıca bir sınava girerek doktor unvanına hak kazandıkları belirtilmiştir.

Almanya’da üniversitelerin yapılanmalarına ilişkin bilgilere ayrıntılı bir biçimde değinilmiştir. Üniversitelerde bilimsel özerkliğin bulunduğu ve öğrenimin isteğe bağlı olduğu konularında bilgiler yer almıştır. Veteriner Okullarının yönetimi üniversite yapısı ile karşılaştırılmıştır.

Doktora unvanına ilişkin kısa tarihçe verilerek, üniversitelerde verilen diğer unvanlar belirtilmiş ve doktora unvanının, öğrencilerin bağlı olduğu fakülteye göre Felsefe Doktoru, Teoloji (İlahiyat) Doktoru, Tıp Doktoru şeklinde değişiklikler gösterdiği ifade edilmiştir. Subhi Edhem, doktora unvanına ilişkin olarak “*doktor unvanı fennin zirve-i kemaline çıkmış kişilerin alameti*” şeklinde bir ifadeye yer vermiştir.

Almanya’da 1910 yılından başlayarak bütün veteriner hekimliği okullarında “*Dr. Med. vétér*” unvanının verildiğine değinilmiştir. Bir veteriner hekimin doktor unvanını alabilmek için yerine getirmesi gerekli koşullar aktarılmıştır. Ayrıca, veteriner hekimliğe olağanüstü hizmetleri olanlara da

teşekkür olarak Fahri Dr. Med. Vétér unvanı verilebileceğine değinilmiştir.

Veteriner hekimlerin üniformalarının süvari alaylarındakilerle aynı olduğu, siyah yakalıklı ve sıрма işlemeli oldukları belirtilmektedir. Kolların da siyah ve sırmalı olduğu ifade edilmektedir. Apoletlerde binbaşı rütbesinden itibaren püsküller bulunduğu, veteriner hekim işareti olarak da bas-tonsuz bir öskülap şeklinin yer aldığı anlatılmıştır.

Atın ordu için önemli bir yeri olduğu belirtilerek ordu içerisinde nalbantaneler kurulduğu, buralarda bir yandan atların nallanmalarına ilişkin işlerin yürütüldüğü diğer yandan da nalbantlık için gerekli eğitimin verildiğine dikkat çekilmiştir.

Almanya’da veteriner hekimliğe ilişkin mevzuatın uygulanmasının hükümetin birincil görevleri arasında yer aldığı belirtilerek sivil örgütlenme hakkında bilgiler verilmiştir. Bakanlar Kuruluna bağlı bir Sağlık İşleri Genel Müdürlüğü olduğu, bu Kurumun bünyesinde de Veteriner Hekimlik İşleri Şube Müdürlüğü oluşturulduğu ve bu Şubeye bağlı olarak da taşra örgütlenmesinin gerçekleştirildiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca, veteriner hekimlik işlerinin yürütülmesi, hayvan ticareti, hayvan kadavralarının halk sağlığına zarar vermemesi, gıda kontrolü gibi konularda çıkarılmış olan hukuki yapılanmalara da değinilmiştir.

6. İlk Baytar Mektebi

Dünyada ilk veteriner hekimliği okulunun Claude Bourgelat tarafından Fransa - Lyon’da kurulduğu belirtilerek Avrupa’daki ve diğer kıtalardaki ülkelerde açılan veteriner okulları ve açılış tarihleri verilmiştir. Fransa’daki okullar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Subhi Edhem 1918 yılına kadar açılan hemen tüm veteriner hekimlik okullarının açılış tarihlerini verdikten sonra ülkelerde açılmış olan veteriner hekimlik okullarının ülkelerin sağlık hizmetlerine ve ekonomilerine katkılarına vurgu yapmıştır.

Diğer (7 - 18) Bölümler

Buradan itibaren Kitap “*Makalât-ı Muhtelif*” başlığı ile ayrılmıştır. Buradan itibaren kitapta veteriner hekimliğin çeşitli alanlarına ait yazılara yer verilmiştir.

Yedinci bölümde, “*Etlerin Muhafazasında Müberrid Cihazların Ehemmiyeti*” (Etlerin Korunmasında Soğutucuların Önemi), Askeri Baytar Mektebi Emraz-ı Sâriye ve Teftiş-i Lühum Muallimi Rıza İsmail;

Sekizinci bölümde, “*Istıfâ’ mu, Tesâlüb mü?*” (Seleksiyon mu, Melezleme mi?), Askeri Baytar Mektebi Fizyoloji ve Fenn-i Tedavi Muallimi İlyas Boran;

Dokuzuncu bölümde, “*Gıdai Hayvanat Hakkında Mütâlaa*” (Hayvan Besleme Hakkında Düşünceler);

Onuncu bölümde, “*İltihab-ı Ev’iye-i Lenfaviye-i Müstevliye veya Afrika Â’rası*” (Bulaşıcı Lenfanjit), Emraz-ı Umumiye ve Dâhiliye Muallimi Samoel;

Onbirinci bölümde, “*Asperjilloklar ve Tevlid Ettiği Hastalıklar*” (Asperjilloklar ve Neden Oldukları Hastalıklar), Baytar Yüzbaşı, Muallim Subhi Edhem;

On ikinci bölümde, “*Nesc-i Asabî Derunine Küül Zerkiyle Müzmin Topallıkların Tedavisi*” (Sinir Doku İçine Alkol Enjeksiyonu ile Kronik Topallıkların Tedavisi”, İlm-i Emraz-ı Harici Muallimi Mustafa Santur;

On üçüncü bölümde, “*Hayvanat-ı Ehliye Teşrihinin Tarihi, Ehemmiyeti ve Usûl-i Tedrisatı Hakkında*” (Evcil Hayvan Anatomisinin Tarihi, Önemi ve Öğretim Yöntemi Hakkında), Mütercim: Re’fet Raşid, Muktebisi: Askeri Baytar Mektebi Ameliyat-ı Teşrihiye Muallimi Binbaşı Doktor Richter;

On dördüncü bölümde, “*Diyabet-i Bi-ta’ amda Klorsodyumun Vezaiifi Mühimesi Hakkında Taharriyat ve Tetkikatı-ı Cedide*” (Diabetitus İnsipidusda Sodyumklorürün Görevinin Önemi Hakkında Yeni Araştırmalar ve İncelemeler), Mekteb-i Baytariyye Muallimlerinden Samoel;

On beşinci bölümde, “*Tenasül-i Bi-nefsihi*” (Spontaneous generation [kendiliğinden türeme]), Askeri Bakteriyojihane-i Baytari Müdürü Mekteb-i Baytariyye Muallimlerinden Bakteriolog – Kimyager Osman Nuri;

On altıncı bölümde, “*Rontgen Şuâi*”, (Röntgen Işınları), ?

On yedinci bölümde “*Ma’deniyyatda Hayat Var mıdır?*” (Madenlerde Yaşam Var mıdır?), Bakteriolog – Kimyager Osman Nuri;

On sekizinci bölümde, “*İlm-i Tufeylatın Ehemmiyeti*” (Parazitolojinin Önemi), Baytar Mektepleri ve Tıp Fakültesi İlm-i Hayvanat-ı Tıbbî Muallimi İsmail Hakkı konularına yer verilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Kitabın içerisinde yer alan, Türkiye ve diğer ülkelerde açılan veteriner hekimliği okullarına ait tarihsel ve genel bilgilerin, veteriner hekimliği tarihine ilişkin diğer çalışmalarla (4,6,7,10,11,14,16) büyük ölçüde örtüşmesi eserin sistemli bir çalışma sonucu ortaya konduğunu kanıtlayan bir örnek olarak değerlendirilebilir. Kitapta, 1896’da düzenlenen ders programlarında beş sınıfa yer verilmesi, Türkiye’de veteriner hekimlik öğretiminin o dönemde beş yıla çıkarılmış olabileceğinin işaretidir. Veteriner Okulunun bağımsız yönetime kavuşmasıyla ders programında yapılan değişikliklerle öğretim süresinin dört yıla indirildiğinin belirtilmesi de bu yargıyı güçlendirir nitelikte bir bilgidir.

Kitap içeriğinde, okulların ve veteriner hekimliğine ilişkin diğer kurumların açılmalarıyla ilgili bilgilerin neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alınması ve Göksel (9) ile Sander’in (13) de belirttikleri gibi tarihsel verilerin, kendi iç dinamikleri ve dış ilişkileriyle birlikte irdelenmesi, Subhi Edhem’in, tarih araştırmalarında yöntem bilime olan hâkimiyetinin göstergesi olarak nitelenebilir. Subhi Edhem, Demir’in (2,3); bu eserden önce yazdığını belirttiği iki kitapta olduğu gibi, Nevsal-i Baytari’de yer alan tarihsel konularda da bilim tarihi ve bilim felsefesine olan hâkimiyetini ortaya koymuştur denebilir.

Veteriner hekimliği mesleğinin Türkiye’de hak ettiği saygıyı görmemesinin nedenlerini belirlerken ortaya koyduğu; halkla iletişimsizlik, halkın yoksulluğu, kişisel çıkarların önde tutulması, meslek üyelerinin meslek onurunu korumak için herhangi bir çaba göstermemeleri gibi konular, Subhi Edhem’in toplumu ve mesleği gözlem yeteneğini ortaya koyan veriler olarak değerlendirilebilir.

Eserde, Subhi Edhem Bey “*mükemmel bir Tıp Okulu açıp onun yanında bir veteriner okulu açma-*

yı ihmal edenler ülkelerindeki hastanelerin kapısını kapayamamışlardır" ifadesiyle veteriner hekimliğin halk sağlığı için önemini, henüz böyle bir kavramdan hiç söz edilmediği bir zamanda dile getirmiştir. Bu ifade ile veteriner hekimliğin beşeri hekimlikten ayrı düşünülmemeyeceğini ifade etmiştir.

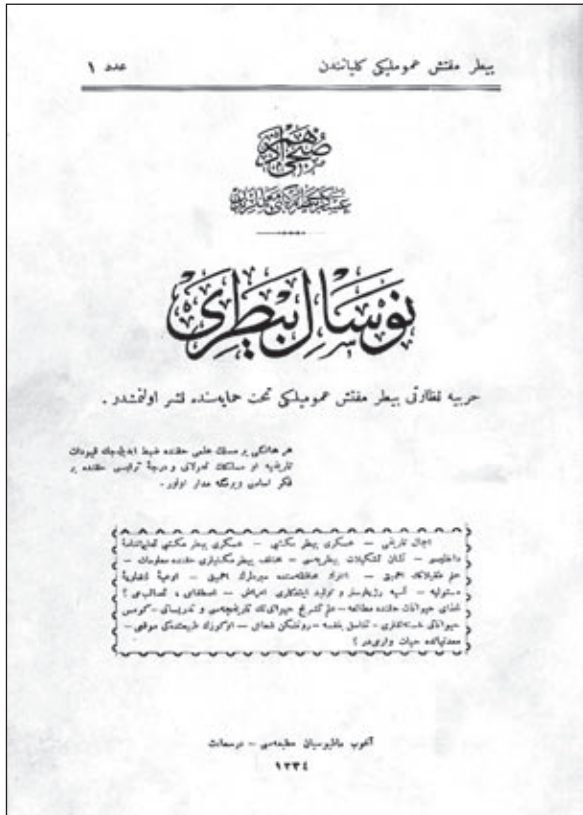
Subhi Edhem'in veteriner hekimlikte "doktora unvanı"na ilişkin ayrıntılı bilgiler verdikten sonra beşeri hekimler arasında doktor unvanının yaygın olduğu ve toplumda, beşeri hekimlerin doktor olarak anılmalarının nedeninin bu olduğunu belirtmesi "doktor" unvanının bir mesleği değil akademik bir titri tanıttığını vurgulamıştır. Nevsal-i Baytari'nin bu yönüyle de bu ayrımı ortaya koyan ve Türkiye'de saptanan bir ilk olduğu kabul edilebilir.

Nevsal-i Baytari'de yer alan veteriner hekimliği tarihine ait ve bunların dışındaki bazı yazıların

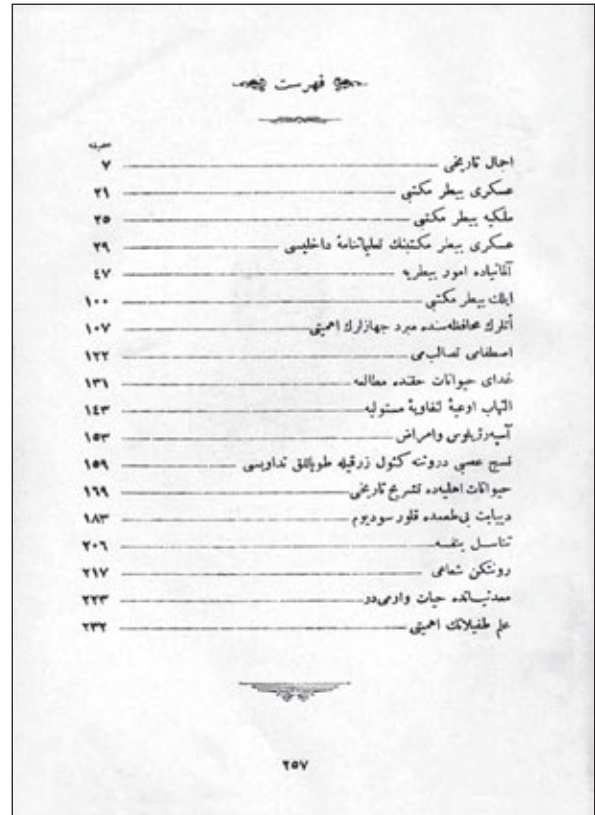
imzasız olduğu dikkat çekmektedir; bunlara ilişkin olarak da kitabın kapağının iç tarafında "imzasız makalât Subhi Edhem Bey tarafından yazılmıştır" bilgisi ve Doktor Richter'in anatomi tarihine ilişkin yazısının sonunda yazar ve çeviren isimlerinin verilmesi yayın etiğine bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Eser içerisinde yer alan fotoğra ar tarihsel değer taşımaktadır. Bu fotoğra arın bazılarında yer alan ve altlarına konmuş olan Subhi Edhem Bey'in özel arşivine ait olduklarını gösteren bilgiler yayın etiği açısından önemli bir örnek olarak görülmelidir.

Nevsal-i Baytari'nin, Mehmed Esad'ın eserinden (12) farklı olarak veteriner hekimliğin gelişimine ait ayrıntılı bilgileri içeren ve ulaşılabilen en eski tarihli kitap olduğu söylenebilir.

Resim 1: Nevsal-i Baytari İç Kapak
Figure 1: Cover inside

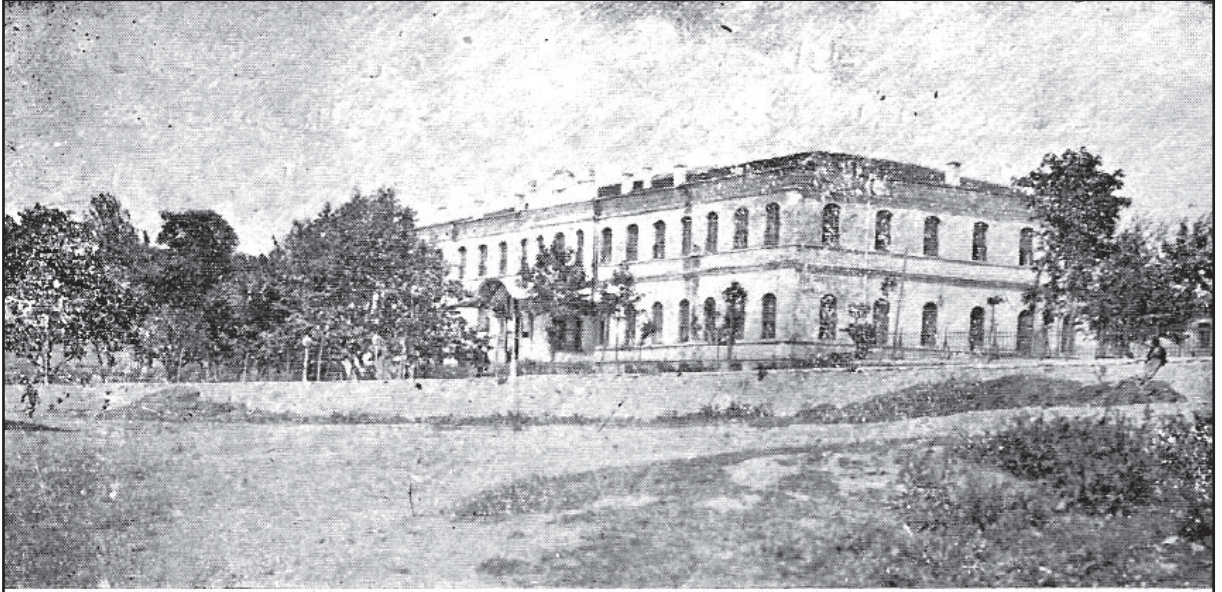
Resim 2: Fihrist
Figure 2: Contents

Resim 3: İlk Baytar Mektebi (Zati Klişe)
(Fotoğraf Subhi Edhem'in özel arşivinden kitaba aktarılmıştır.)
Figure 3: First Veterinary School (Private cliche)

Resim 4: 1887 tarih-i miladisinde son baytar sınıfı muallimleriyle beraber
[Sivil elbiseli Belçikalı Mösyö Dezutter]
1887 yılı son sınıf öğrencileri öğretim elemanlarıyla beraber
Figure 4: Senior men with their professor in 1887

ذاتی کلیشه

سلیمییه ده کائن عسکری بیطری مکتبی

Resim 5: Selimiye'deki Askeri Baytar Mektebi (Zati Klişe)
(Selimiye'deki Askeri Veteriner Okulu)
(Fotoğraf Subhi Edhem'in özel arşivinden kitaba aktarılmıştır.)
Figure 5: Military Veterinary School in Selimiye

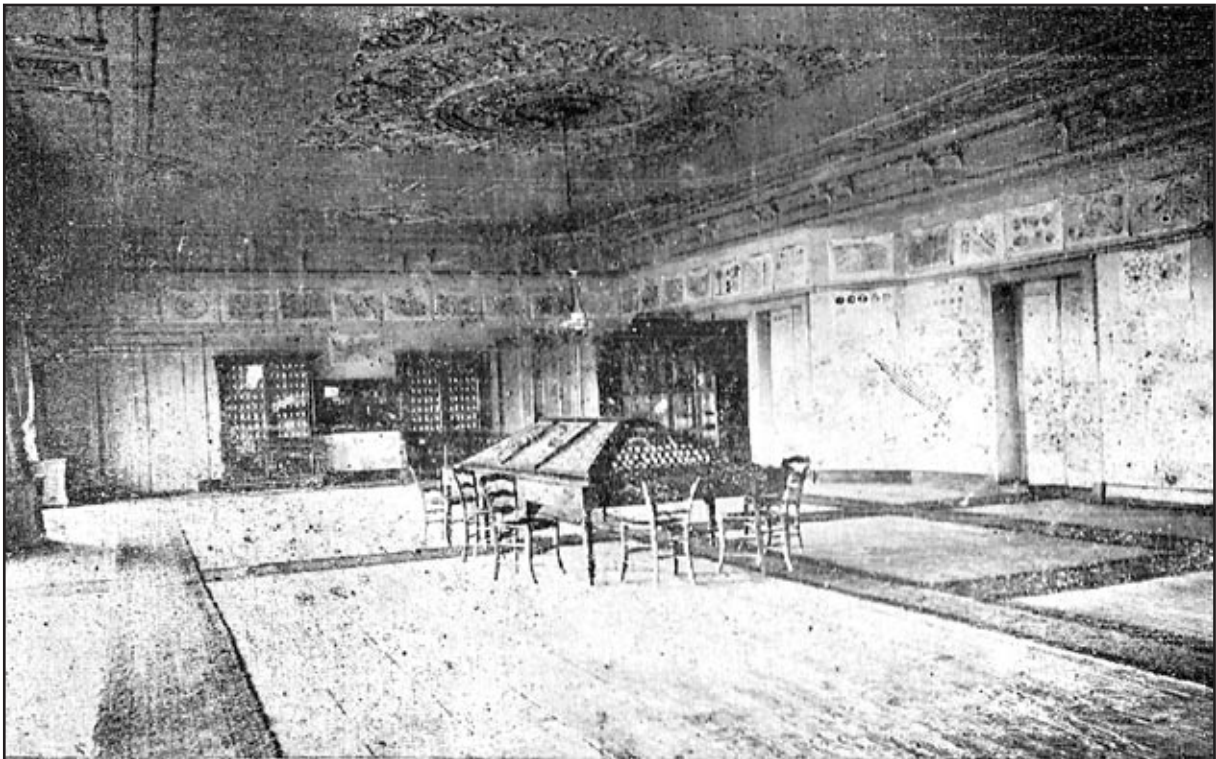
ذاتی کلیشه

مکتبک هیئت عمومییه سی

Resim 6: Mektebin Hey'et-i Umumiyesi (Zati Klişe)
Okulun Genel Görünümü
(Fotoğraf Subhi Edhem'in özel arşivinden kitaba aktarılmıştır.)
Figure 6: School overall picture

Resim 7: Mülkiye Baytar Mektebi İçin Cüнді Meydanında Kiralanan İlk Bina
Sivil Okul İçin Cüнді Meydanında Kiralanan İlk Bina
Figure 7: Leasehold building for civilian school in Cüнді square

ملکيه بیطر مکتبده تاریخی طبیعی موزه سی و کتبخانه سی

Resim 8: Mülkiye Baytar Mektebinde Târih-i Tabii Müzesi ve Kitâb-hânesi
Sivil Veteriner Hekimliği Okulu Doğa Tarihi Müzesi ve Kütüphanesi
Figure 8: Natural history museum and library in Civilian Veterinary School

Resim 9: Askeri Baytar Mektebi Ta'limât-nâmesi
(Müsvedde halindedir)

(Yönetmeliğin ilk sayfası Nevsal-i Baytari, sayfa 29)

Figure 9: First page of military veterinary school's regulations

Kaynaklar

1. **Bekman M** (1940): *Veteriner Tarihi*. Ankara Basım ve Cildevi, 447
2. **Demir R** (2006): *Subhi Edhem Bey'in Bilim Tarihi ve Bilim Felsefesi Bilinci*. Bilim ve Ütopya, **139**, 52–57
3. **Demir R** (2006): *İlk Bilim Tarihi Kitabımız: Fen Adamları*. Bilim ve Ütopya, **147**, 41–46.
4. **Diñçer F** (1975): *Türkiye'de Bilimsel Veteriner Hekimliğin Başlaması, Evreleri ve İlim Tarihimizdeki Yeri*. AÜ Elazığ Vet. Fak. Derg. **2**(1), 81-91

5. **Diñçer F, Yerlikaya H** (1999): *Dünyada Veteriner Hekimliği Tarihi Çalışmaları ve Tıp Tarihi Açısından Önemli*. III. Türk Tıp Tarihi Kongresi, 20–23 Eylül 1993, İstanbul, Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 119–131
6. **Dunlop RH, Williams DJ** (1996): *Veterinary Medicine, An Illustrated History*. Mosby Year Book Inc. Missouri, **24**, 692
7. **Erk N** (1966): *Veteriner Tarihi*. AÜ Veteriner Fakültesi Yayınları: 195, Ders Kitabı: 97, Ankara, (I. Baskı) V, 242
8. **Erk N, Diñçer F** (1970): *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları: 259, Ankara Üniversitesi Basımevi, XII, 308
9. **Göksel FA** (1980): *Tıp Tarihinde Yöntem*. Psikiyatri Bülteni, **1**(1), 5–23
10. **Karasszon D** (1988): *A Concise History of Veterinary Medicine (Translated by: Dr. E. Farkas)*. Akademiai Kiado, Budapest, 458
11. **Lechlainche E** (1936): *Histoire de la Medecine Veterinaire*. Office du Livre, XI, 812
12. **Mehmed Esad** (1894): *Mirat-ı Mekteb-i Harbiye*. Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul, 828
13. **Sander O** (1974): *Tarihte Yöntem*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, **28**(1-2), 59-71
14. **Smith F** : *The Early History of Veterinary Literature and its British Development*. Bailliere, Tindalland Cox, London. (Vol I, 1919, From the Earliest Preiod to 1700, IV, 373; Vol II, 1924; The Eighteenth Century, VIII, 244; Vol. III, 1930, The Nineteenth Century, 1800–1823, VIII, 184; Vol. IV, 1933, The Nineteenth Century, 1823-1860, XXIV, 161
15. **Smithcors JF** (1956): *Blaine's History of Veterinary Medicine to 1800*. JAVMA, **128**(4), 178-184
16. **Smithcors JF** (1958): *Evaluation of Veterinary Art, A Narrative Account to 1850*. Bailliere, Tindalland Cox, London, **XVII**, 408

Geliş Tarihi: 25.01.2010 / Kabul Tarihi: 21.02.2010

Yazışma Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Atilla ÖZGÜR
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, 06110
Dışkapı / Ankara
Tel: 0312. 317 03 15
e-posta: ozgur@veterinary.ankara.edu.tr

Veteriner Hekimler Derneği Dergisi

Yayın Koşulları

1. Dergi, Veteriner Hekimler Derneğinin yayın organı olup, 3 ayda bir yayımlanır. Derginin kısaltılmış resmi adı “**Vet Hekim Der Derg**” dir.
2. Dergide, tamamı ya da bir kısmı daha önce başka bir yerde yayımlanmamış güncel konulara ilişkin özgün bilimsel araştırmalar, gözlemler, derlemeler, çeviriler ve bilimsel araştırma özetleri yayımlanır. **Derleme niteliğindeki yazılar özgün olmaları, yenilik içermeleri ve klasik bilgilerin tekrarı olmamaları durumunda kabul edilir.** Çeviri niteliğindeki yazılarda özgün makalenin de çeviriyle birlikte gönderilmesi zorunludur.
3. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen makaleler Yayın Kurulunca değerlendirilerek konu ile ilgili hakemlere gönderilir. Hakemlerin görüşü alındıktan sonra önerilen değişiklik ve düzeltmelerin yapılması için makale yazarı/yazarlarına geri gönderilir; düzeltmeler yapıldıktan sonra yayımlanır. Hakemlerin önerileri dışında makalelerde sonradan ekleme ve çıkartma yapılamaz. Yayımlanması uygun bulunmayan makalelerle ilgili herhangi bir iade yapılmaz.
4. Dergide yayımlanması istenen yazılar, çift aralıklı olarak, kâğıdın bütün kenarlarından 30 mm boşluk bırakılarak ve 12 pt Times New Roman kullanılarak, A4 (210 x 297 mm) formunda beyaz kâğıda yazılıp, 1 nüshası yazar ismi/isimleri bulunan, 2 nüshası ise yazar ismi/isimleri olmaksızın toplam 3 basılı nüsha ve MS Word dosyası olarak CD (disket değil) içerisinde üst yazıyla sunulmalıdır. “**Yayın Hakkı Devri Formu**” yazar/yazarlar tarafından doldurulup imzalanarak yayım başvurusuna eklenmelidir. Yazıların tamamı, şekil ve tablolar dâhil olmak üzere orijinal bilimsel araştırmalarda 15, derlemelerde 10, gözlemlerde 5 ve kısa bilimsel çalışmalarda 3 sayfayı geçmemelidir.
5. Makaleler; başlık, yazar/yazarların isimleri, Türkçe öz ve anahtar sözcükler, yabancı dilde başlık, yabancı dilde öz ve anahtar sözcükler, giriş, gereç ve yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç, teşekkür ve kaynaklar sırası ile hazırlanmalıdır. Sosyal bilimler alanındaki çalışmalar ile sağlık ve fen bilimleri alanındaki **kısa bilimsel çalışmalarda, giriş, gereç ve yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümlenmesi yapılmayabilir.**
6. Makalenin başlığı kısa ve açık olmalı; ilk sözcüğün başlangıcı büyük, diğerleri küçük harflerle olacak şekilde, yazılmalıdır (“Köpek ve kedilerde uterus patolojileri” gibi). Varsa çalışmaya ilişkin açıklama dipnot işareti ile gösterilmelidir.
7. Yazar/yazarların, ad ve soyadları makale başlığının altına yazılmalıdır; adresleri ve unvanları ilk sayfada dipnot şeklinde belirtilmelidir.
8. Öz, makalenin önemli noktalarını içerecek tarzda kısa ve açık olmalıdır. Türkçe Öz, en az 150, en fazla 200 sözcük olmalıdır. Anahtar sözcükler en az 3, en fazla 5 adet olmalı ve alfabetik olarak sıralanmalıdır. Yabancı dilde Öz (Abstract, Zusammenfassung, Resume), en az 250, en fazla 300 sözcük olmalıdır. Yabancı dilde anahtar sözcükler en az 3, en fazla 5 adet olmalı ve alfabetik olarak sıralanmalıdır.
9. Giriş bölümünde, çalışma ile doğrudan ilgili kısa literatür bilgisi verildikten sonra, son paragrafta çalışmanın amacı vurgulanmalıdır. Bu bölüm 2 sayfayı geçmemelidir.
10. Gereç ve Yöntem, gereksiz ayrıntıya girilmeden, öz ve anlaşılır biçimde yazılmalıdır.
11. Bulgular bölümünde, veriler kısa bir şekilde açıklanmalıdır. Tablolarda verilen bulguların metinde tekrarlanmasından kaçınılmalıdır.
12. Bölüm başlıkları ortalı biçimde, kalın yazı karakteri ile sözcüklerin ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılmalıdır. İkinci derecedede-

ki alt başlıklar sola dayalı olarak kalın yazı karakteri ile sadece ilk harf büyük olacak şekilde küçük harflerle yazılmalıdır. Üçüncü derecedeki başlıklar ise paragraf başında yer almalı ve italik olarak sadece ilk harf büyük olacak şekilde küçük harflerle yazılmalıdır.

13. Tablo ve şekil başlıkları, Türkçe ve yabancı dilde yazılmalıdır.
14. Yazarlar her bir bilimsel kısaltmanın açılımını metinde ilk geçtiği yerde açıklamalıdır. Latince cins ve tür isimleri italik yazı tipi ile yazılmalıdır. Tüm ölçüler SI (Systeme Internationale)’ye göre verilmelidir.
15. Tartışma ve Sonuç bölümünde, veriler literatür bilgilerinin ışığında tartışılmalı ve yorumlanmalıdır.
16. Kaynaklar bölümünde, bibliyografik bilgi, alfabetik sıra ile verilmeli, çok yazarlı çalışmalarda yazar adlarının arasına sadece virgül konulmalıdır. Kaynaklar alfabetik ve kronolojik dize dikkate alınarak sıralanmalı ve numaralandırılmalıdır. Kaynak yazımında yazar adları kalın, konu başlığı italik yazı tipi ile yazılmalıdır. Dergi adlarının kısaltılmasında “Periodical Title Abbreviations: By Abbreviation”ın son baskısı esas alınmalıdır. Metin içerisinde kaynak, parantez içerisine alınmış sıra numarası ile belirtilmelidir. Metin içerisinde kaynak kullanımında, aynı konuyu bildiren 1’den çok kaynak varsa bunlar sıraları itibarıyla küçükten büyüğe doğru sıralanmalı ve sayıları 5’i geçmemelidir.

Kaynak bilimsel çalışma ise:

Kasperowicz A, Michalowski T (2002): *Assessment of the fructanolytic activities in the rumen bacterium Treponema saccharophilum strain S*. J Appl Microbiol, **92**, 140–146

Christy RC, Thirunavukkarasu, M (2006): *Emerging importance of animal health economics: A note*. J Veterinary and Animal Sciences, **2**(3), 113–117

Kaynak kitap ise:

Falconer DS (1960): *Introduction to Quantitative Genetics*. Oliver and Boyd Ltd, Edinburgh

Kaynak kitaptan bir bölüm ise:

Bahk J, Marth EH (1990): *Listeriosis and Listeria monocytogenes*. 248-256. In: DO Cliver (Ed), *Foodborne Diseases*. Academic Press, San Diego

Kaynak örütbağda ise;

Otte MJ, Chilonda P (2007): *Animal Health Economics: An introduction*. Erişim: <http://www.fao.org/ag/againfo/resources/en/publications/agapubs/pproc01.pdf>. Erişim Tarihi: 11.05.2007

17. Yazışma adresi, çalışmanın sonunda yer almalıdır. Çok yazarlı çalışmalarda yazarlardan sadece birinin adı, yazışma adresi olarak belirtilmelidir.
18. Veteriner Hekimler Derneği Dergisinde yayımlanacak olan, hayvan deneylerine dayalı bilimsel çalışmalarda “Etik Kurul Onayı Alınmıştır” ifadesi aranır.
19. Araştırmaya konu olan maddelerin ve ürünlerin ticari adları kullanılmamalıdır.
20. Dergide yayımlanan her türlü makalenin sorumluluğu yazarlarına aittir.
21. Gönderilen makaleler geliş tarihine göre hakeme gönderilir ve yayım kurulunun aldığı kararla yayımlanır. Makale yayımlandıktan sonra yayım hakkı dergiye aittir.
22. Dergiden alıntı yapılması durumunda, kaynak olarak Derginin gösterilmesi zorunludur. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, yayım ve atfı alınmış uluslararası indekslere dâhil edilmede önemli bir koşul olması nedeniyle, kaynak kullanımında yazar/yazarlara “Vet Hekim Der Derg”e atıfta bulunmalarını tavsiye eder.